

Гончаренко Г.Є.

СУБ'ЄКТИВНІ ОЗНАКИ ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ ПОВОДЖЕННЯ З ЕКОЛОГІЧНО НЕБЕЗПЕЧНИМИ РЕЧОВИНАМИ І ВІДХОДАМИ

Сучасний суспільний розвиток має чітко виражену індустріальну спрямованість по відношенню до навколишнього середовища. Різке підвищення енергетичної потужності і технічної оснащеності людини докорінно змінило її можливості і масштаби впливу на природу. З одного боку – економічне зростання, що сприяє підвищенню якості життя, з іншого – виснаження природних ресурсів через надмірний рівень їх споживання і збільшення кількості екологічно небезпечних речовин і відходів, що забруднюють навколишнє середовище.

Під небезпечними відходами, варто розуміти відходи, що містять шкідливі речовини, які володіють небезпечними властивостями (токсичністю, вибухонебезпекою, пожежонебезпекою, високою реакційною здатністю) або містять збудників інфекційних хвороб, або відходи, що можуть становити безпосередню чи потенційну небезпеку для навколишнього природного середовища та здоров'я людини самотійно або при контакті з іншими речовинами.

Небезпечні відходи поділяють на токсичні (отруйні), радіоактивні та інші. Токсичні відходи – це відходи, які не піддаються утилізації в процесі виробництва (продукти, вироби, види сировини), що містять токсичні (отруйні) речовини, якими є органічні та неорганічні речовини (їх сполуки, продукти, що їх містять), котрі при поглинанні або контакті з організмом чи при внесенні їх у навколишнє середовище можуть за допомогою хімічних або фізико-хімічних процесів заподіяти шкоду життю та здоров'ю людини, довкіллю. Токсичні відходи поділяють на чотири види: надзвичайно небезпечні, високо небезпечні, помірно небезпечні, малонебезпечні.

Клас токсичності відходів визначається відповідно до законодавства України і поділяється на 5 класів в залежності від ступеня їх шкідливого

впливу на навколишнє природне середовище та при безпосередньому або опосередкованому впливі їх на середовище.

До заборонених видів небезпечних відходів слід відносити ті, виникнення яких заборонено взагалі, або які вироблені без належного на те дозволу. Це непридатна для виробництва продукція, що втратила свої споживчі властивості; види сировини, її залишки, вироби, продукти, які у ході технологічних процесів (тверді, рідкі, пасто-, газо-, і пароподібні речовини й енергія), здатні викликати отруєння чи інше пошкодження живих істот, включаючи людину та середовище їх проживання. До заборонених слід відносити і відходи, вироблені з перевищенням лімітів на їх розміщення, тобто гранично допустимої кількості конкретного виду, які дозволяється розміщувати певним способом на встановлений термін в об'єктах розміщення відходів з урахуванням екологічної ситуації на даній території.

Радіоактивними відходами визнаються ядерні матеріали та радіоактивні речовини, подальше використання яких не передбачається. Під ядерними розуміємо матеріали, що містять або здатні відтворити поділом (розщепленням) ядерні речовини, а під радіоактивними – не пов'язані з ядерним матеріалом речовини, що випускають іонізуюче випромінювання.

Радіоактивні відходи підлягають державному обліку і контролю на національному, регіональному та відомчому рівнях для визначення наявної кількості в місцях їх знаходження та запобігання втратам, несанкціонованому використанню та розкраданню, надання уповноваженим державним органам інформації про їх наявність, переміщення, експорт та імпорт.

Бактеріологічними відходами є залишки сировини, матеріалів, напівфабрикатів, інших виробів чи продуктів, а також товари (продукція), яка втратила свої споживчі властивості, що містять бактерії, рикетсії та ін. Тобто група мікроскопічних, переважно одноклітинних організмів, у тому числі патогенні бактерії – збудники хвороб рослин, тварин і людини. До бактеріологічних речовин відносяться речовини, що містять патогенні бактерії.

Екологічно небезпечними хімічними речовинами та відходами слід вважати токсичні і високотоксичні речовини. Містять їх відходи, здатні при дії на живі організми приводити їх до загибелі, а також речовини і відходи, що становлять небезпеку для навколишнього природного середовища.

До таких відходів ми відносимо утворені в процесі видобутку і переробки мінеральних руд невикористовувані відвали наявних порід (близько 90% всіх відходів), позабалансових руд, золошлакові відходи ГЕС, шлаки чорної і кольорової металургії, відходи від хімічної та нафтохімічної промисловості. Наприклад, при видобутку і переробці твердих горючих копалин (вугілля, сланців, торфу) на 1 т палива утворюється від 3 до 16 т твердих відходів. Всього утворюється близько 600 млн. т відходів на рік. До теперішнього часу у відвалах ТЕС накопичено близько 1 млрд. т твердих відходів, які займають більше 20 тис. га землі.

Найбільшу екологічну небезпеку представляють органомінеральні відходи, які можуть самозайматися. До них відносяться, в основному, відкриті і шахтні породи. Використання цих відходів можливо у виробництві будівельних матеріалів (цегли, цементу та ін.). У відвалах підприємств кольорової промисловості накопичено більше 10 млрд. т твердих відходів: шлаки мідного, нікелевого та свинцево-цинкового виробництв. Досить шкідливим для екології є виробництво алюмінію: в результаті у відвалах і сховищах скупчуються багатотонні поклади шламів глиноземного циклу, бокситових і нефелінових шламів.

Інша група – великотонажні відходи виробничого та побутового споживання: макулатура, зношені шини, полімерні відходи, ртутьвмісні прилади, елементи живлення, тверді побутові відходи та ін. В особливу групу екологічно небезпечних великотонажних відходів слід віднести миш'яковмісні відходи (близько 2 млн. т).

До ртутьвмісних відходів відносяться відпрацьовані люмінесцентні лампи, деякі прилади тощо. Відходи гальванічного виробництва, важкі і

кольорові метали (цинк, нікель, хром, кадмій, олово та ін.). Відходи заготівлі деревини становлять близько 60 млн. кубометрів на рік.

Проблема твердих побутових відходів (ТПВ), що утворюються в містах, є однією з найбільш важливих і складних. Справа в тому, що ТПВ все більш сильніше і різноманітніше впливають на життя населення міст, на санітарно-гігієнічний, естетичний, екологічний та соціально-економічний стан населених пунктів.

Виробництво заборонених видів небезпечних відходів являє собою процес, в результаті якого виникають відходи як побічний продукт. Таке розуміння «виробництво відходів» ґрунтується на правовій та матеріальній природі відходів як продукту небажаному, побічному, непотрібному, хоча і неминучому.

Н. Лопашенко під виробництвом заборонених видів небезпечних відходів розуміє таку експлуатацію промислових та інших підприємств, в процесі якої проявляються (утворюються) недозволені надзвичайні або високо токсичні небезпечні відходи. Останні виступають побіжним результатом діяльності зазначених підприємств [2, с.66].

Під виробництвом заборонених видів небезпечних відходів В. Курченко розглядає певний виробничо-технологічний процес, в результаті якого утворюються небезпечні відходи радіоактивної, хімічної, біологічної та іншої продукції. Необхідно відзначити, що не є виробництвом заборонених видів відходів їх поява в результаті проведення певних виробничих процесів. У даному випадку мова йде про появу цих відходів в результаті здійснення процесів, спрямованих на досягнення інших суспільно корисних цілей [1, с.35].

Саме відходи законного виробництва як його основний або побічний продукт представляють небезпеку для довкілля і для суспільства з причини, наприклад, їх випуску в кількості або обсязі, що перевищує встановлені норми, або без відповідного дозволу (ліцензії).

Причиною появи заборонених відходів служить «умисний відступ або порушення в технологічних і інших процесах основного виробництва, які, у свою чергу, допускаються для прискорення, наприклад, виробничих циклів, або для здешевлення або, навпаки, подорожчання випуску основної продукції тощо» [3, с.84].

Враховуючи, що усвідомлення суспільної небезпеки свого діяння, що передбачає усвідомлення його протиправності нами проведено соціологічне дослідження в ході якого, були отримані наступні дані. При виробництві заборонених видів небезпечних відходів 42,4% винних не усвідомлювали суспільної небезпеки; при транспортуванні, зберіганні, захороненні, використанні або знешкодженні, утилізації, складування чи зборі радіоактивних, бактеріологічних, хімічних речовин і відходів з порушенням правил поводження з екологічно небезпечними речовинами та відходами 63,8% винних не усвідомлювали суспільної небезпеки; 39,2% винні вважали, що вони навпаки здійснювали суспільно корисні дії.

Отже, з урахуванням отриманих даних нами розкрито залежність поводження з відходами та відповідальність за нанесення шкоди довкіллю.

1. Виробництво заборонених видів відходів. Особа усвідомлює, що порушує правила поводження із забороненими видами небезпечних відходів та виробляє такі відходи (непридатні для виробництва продукції або які втратили свої споживчі властивості види сировини, вживаються його залишки, вироби, продукти або тверді, рідкі, пасто-, газо-, і пароподібні речовини і енергія, здатні викликати отруєння чи інше ушкодження живих істот, включаючи людину, та середовища її проживання), і бажає порушувати правила виробництва небезпечних відходів.

2. Транспортування радіоактивних, бактеріологічних, хімічних речовин і відходів. Особа усвідомлює, що здійснює транспортування радіоактивних, бактеріологічних, хімічних речовин і відходів з порушенням правил поводження з екологічно небезпечними речовинами та відходами, які за своїми властивостями сприяють виникненню загрози заподіяння істотної

шкоди здоров'ю людини або навколишньому середовищу, і бажає здійснювати ці дії.

3. Зберігання радіоактивних, бактеріологічних, хімічних речовин і відходів. Особа усвідомлює, що зберігає радіоактивні, бактеріологічні, хімічні речовини та відходи з порушенням правил поводження з екологічно небезпечними речовинами та відходами, які за своїми властивостями сприяють виникненню загрози заподіяння істотної шкоди здоров'ю людини або навколишньому середовищу, і бажають порушувати ці правила.

4. Поховання радіоактивних, бактеріологічних, хімічних речовин і відходів. Особа усвідомлює, що здійснює поховання радіоактивних, бактеріологічних, хімічних речовин та відходів з порушенням правил поводження з екологічно небезпечними речовинами та відходами, які за своїми властивостями сприяють виникненню загрози заподіяння істотної шкоди здоров'ю людини або навколишньому середовищу, і бажають порушувати ці правила.

5. Використання радіоактивних, бактеріологічних, хімічних речовин і відходів. Особа усвідомлює, що застосовує для виробництва товарів (продукції), виконання робіт або надання послуг або для отримання енергії з радіоактивних, бактеріологічних, хімічних речовин та відходів з порушенням правил поводження з екологічно небезпечними речовинами та відходами, які за своїми властивостями сприяють виникненню загрози заподіяння істотної шкоди здоров'ю людини або навколишньому середовищу, і, незважаючи на заборону, бажає їх використовувати.

6. Інші поводження з небезпечними речовинами та відходами. Особа усвідомлює, що виробляє, знешкоджує, утилізує, складає або збирає радіоактивні, бактеріологічні, хімічні речовини і відходи з порушенням правил поводження з екологічно небезпечними речовинами та відходами, які за своїми властивостями сприяють виникненню загрози заподіяння істотної шкоди здоров'ю людини або навколишньому середовищу, і бажає здійснювати ці дії.

Суб'єктом при порушенні правил поведження з екологічно небезпечними речовинами і відходами є особи, відповідальні за конкретні етапи обігу – транспортування, зберігання, поховання, використання, збір, знешкодження, транскордонне переміщення радіоактивних, бактеріологічних, хімічних речовин і відходів.

Суб'єктами аналізованого злочину можуть бути керівники підприємств, організацій, установ, що виконують виробничо-господарську діяльність у даній сфері, особи, які здійснюють управлінські та контрольні функції на недержавному підприємстві.

Література

1. Курченко В. Д. Проблемы применения норм о преступлениях против экологической безопасности населения : дис... канд. юрид. наук. / В.Д. Курченко. – Волгоград, 2000. – 167 с.
2. Лопашенко Н. А. Экологические преступления / Н.А. Лопашенко – СПб., 2002. – 81 с.
3. Наумов А. В. Применение уголовно-правовых норм (по материалам следственной и прокурорско-судебной практики) : Учебное пособие / А.В. Наумов. – Волгоград, 1973. – 127 с.